SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi
Sosyal Bilimler Dergisi
Ağustos 2015, Sayı: 35, ss.1-18

SDU Faculty of Arts and Sciences
Journal of Social Sciences
August 2015, No: 35, pp..1-18

XIV.-XV. Yüzyıl Kaynaklarında Pers ve İskit Kelimesinin Kullanımı

Yahya BAŞKAN*

ÖZET

Tarih boyunca milletler birbirlerini farklı sebeplerle, muhtelif şekillerde isimlendirmişlerdir. Özellikle Attila Hunlarından itibaren kaynaklarda İskit tabiriyle adlandırılmaya başlanılan Türkler ilerleyen asırlarda özellikle Karadeniz'in Kuzeyindeki Peçenek, Kuman gibi Türk unsurları İskit olarak adlandırılmıştır. Selçukluların İran coğrafyasında hâkim olmasından itibaren Pers kelimesi hem Büyük Selçuklular hem de Türkiye Selçukluları için kullanılmaya başlanılmıştır. XIV.- XV. Yüzyıllarda ise Osmanlıların Rumeli'de ilerlemeye başlaması üzerine Hıristiyan ve özellikle de Bizans kaynaklarınca her iki kelime yani İskit ve özellikle de Pers kelimesi Osmanlılar adına kullanılmıştır. Yine aynı asırlarda Timur için de kaynaklarda İskit tabiri kullanıldığını görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Pers, İskit, Selçuklu, Osmanlı, Bizans, İran, Karadeniz, Türk.

Utilization of Scythians and Persians Words in the Sources of 14th and 15th Centuries

ABSTRACT

During the history, nations were entitled in various forms to each other with different reasons. Turks were described as Scythian in the sources specially from the Huns of Attila. Onward centuries, Turks like Pechenegs and Cumans were also named as Scythians at the north of Black Sea. From the domination of Seljuq dynasty in the geography of Iran, the word of Persian was commenced to be used for both Seljuq Empire and Anatolian Seljuqs. In 14th and 15th centuries, these two words, namely Scythian and Persian were used on behalf of Ottomans, when they had advanced to Rumelia in the source of Christian and especially Byzantine. Again at the same centuries we see that the Scythian term was used for Timur in the sources.

Key Words: Persian, Scythian Seljuq, Ottoman, Byzantine, Iran, Black Sea, Turk.

Giriş

Tarihte millet adları, beşeri bilimleri özellikle de tarih bilimini çok fazla meşgul etmiştir. Bu isimlerin ne anlamlara geldiği, kullanım şekilleri ve sahaları her zaman merak edilmiş, çözümü zor meseleler arasında yer almıştır. Bazı milletlerin isimleri tek bir coğrafi sahada kalmamış farklı coğrafya ve mekânlara dağılarak kendisine kullanım sahası bulmuştur. Millet adlandırmaları çoğu zaman o milletin dışındakiler tarafından yapılmıştır. Özellikle yazılı kaynaklar (kitâbe, seyâhatnâme, yıllıklar vb.) olayları anlatırken kendilerini ilgilendirdiği ve anlamlandırdıkları ölçüde adlandırmada bulunmuşlardır. Hatta kendi anlam dünyalarına göre bir millete veya topluluğa verilen

* *Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kampüs/ MALATYA. ybaskan@hotmail.com.*

adı başka bir millet için de ifade edebilmişlerdir. Bunun bâriz örneğini makalemizin de konusunu oluşturan Pers ve İskit kelimelerinin kullanımında görmekteyiz.

Farklı coğrafyalarda ve yüzyıllarda kaydedilmiş olan bu adlar, XIV. ve XV. yüzyıllar Anadolu'sunda da kullanılmıştır. Osmanlı dönemi hadiseleri içerisinde kendisine yer bulan bu isimler özellikle Bizanslı ve gayri müslim müellifler tarafından eserlerinde zikredilmiştir. Bu noktada İskit ve Pers kelimelerinin XIV. ve XV. yüzyıllar öncesi kullanımına kısaca bakmak gerekmektedir.

XIV. - XV. Yüzyıllar Öncesi Kaynaklarda İskit Kelimesinin Kullanımı

İskitler[1] yaklaşık M.Ö VIII.yy. dan başlayarak, doğuda Çin Seddi'nden, batıda Tuna Nehri'ne kadar uzanan geniş sahada hayat sürmüş bir kavimdir. Onların menşe'leri hakkında farklı görüşler olmakla birlikte Türk kökenli olabileceklerine dair iddialar da bulunmaktadır. Yunan kolonileri ile sıkı ilişkileri olduğu gibi İtil Nehri'nin batısına geçen Türk zümreleriyle de temasları olmuştur.[2] İskitler hakkında ilk bilgileri veren (M.Ö V.yy) Herodot'tur. Herodot'ta ***İskitya*** olarak tâbir edilen coğrafyanın sınırları kabaca; güneyi Tuna'dan, Karadeniz'e, doğusu Azak Denizi'nden ve Don'a, kuzeyi Don'dan Tuna'ya kadar uzanan sahadır. Eserde onların hayat tarzları hakkında da bilgiler verilmektedir.[3] Geç dönem Roma tarihçileri Attila Hunlarını anlatırken İskit kelimesini kullanmışlardır.[4]

Konunun temellendirilebilmesi bakımından XIV. ve XV. asra yakın yüzyıllarda İskit tâbirinin kaynaklarda nasıl nakledildiğine bakmak faydalı olacaktır. X. - XIII. yüzyıl kaynaklarında İskit kelimesinin farklı olaylarla ilgili olarak kullanımı bulunmaktadır. Arap müellifi İbn Fakih, (X.yy) *"Arzın şenlikli olan kısımları dörde ayrılmıştır"* dedikten sonra bu dört kısmın içerisinde ***İskotiya***'yı da zikrederek bu bölümün, İrminiyye, Horasan, Türk ve Hazar ülkelerinden müteşekkil olduğunu

---

[1]Saka/ İskit adı komşu kavimlerin tarih kaynaklarında değişik şekillerde kaydedilmiştir. Grek kaynakları: Genellikle Skythai/ Skuthai/ Skuthes/ Skithler/ Skudai. Asur tabletleri: Aşguzai (İşkuzai)/ Aşkuzai/ ayrıca Gimirrai. Pers ve Hind kaynakları: Saka/ Skudra/ Saha/ Sakai. Yahudi kaynakları: Aşkenaz/ Beth-Seon/ Skythepolis. Çin kaynakları: Sai/ Sai-wong. Batı dillerinde bilinen İskit (Scythian, Scythen, Scythes) kelimesi Grek kaynaklarında kullanılan şeklinden çıkmıştır. Sakaların kendine verdiği adın Pers ve Hind kayıtlarında geçen "Saka/Saha" olduğu, diğer kelimelerin ise onun bozuk şekli olduğu düşünülmektedir. Ali Ahmetbeyoğlu, "Kültürel Açıdan Doğu Avrupa'da İskit/Saka-Hun Aynılığı Meselesi", (Makale, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi'nin son sayısında -61. Sayı, 2015- yayımlanacak olup, ilgili malumat yazar tarafından bize verilmiştir. Bu sebeple kendisine teşekkür ediyoruz); Bu kadar çeşitli kavimlerin kaynaklarında İskit adının kullanılması onların farklı coğrafyalara yayılmış bir topluluk olduğunu göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

[2] İlhami Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, Ankara 2008, s. 3-17; Taner Tarhan, "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler, Kimmerler ve İskitler", *Türkler I*, Ankara 2002, s. 597-610; İskitlerin Doğu Anadolu'da ki izleri için bkz. İbrahim Tellioğlu, "Kimmer ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, Erzurum 2005, s. 237-245; İskitler hakkında geniş bilgi için bkz. B. N. Grakov, *İskitler,* çev. A. Batur, İstanbul 2006.

[3] *Herodotos Tarihi IV*, çev. M. Ökmen, İstanbul 2006, s. 17-20, 101.

[4] Abdullah Üstün, "Kargaşa Esnasında Tarih Yazmak: Geç Roma Müverrihlerinde İskit ve Hun Etnonimlerinin Kullanımı Üzerine", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 37, (2013 Bahar), Ankara 2013, s. 4-7; Romalı tarihçi Ammianus Marcellinus'un eserinde Hunlar ile alakalı olarak bkz. Ali Ahmetbeyoğlu, "Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi XVIII/1*, (Temmuz 2003), s. 1-14.

söylemektedir.[5] İbn Hurdâdbih, (IX-X.yy) eserinde İskitlerle alakalı olarak İbn Fakih'i te'yiden şu malumatı verir; *"**İskûtiyâ** ülkesinde, Ermeniyye, Horasan, Türk ve Hazar ülkeleri yer alır"*.[6] İbn Fakih ve İbn Hurdâdbih'in eserlerinin yanında Abu'l Farac Tarihi'nde (XIII.yy) İskitya ve İskit tâbiri Hazar Hakanı'na tabi yurtlar ve milletler arasında gösterilmektedir.[7] Bizans kaynağı Bryennios'da (XI.yy) Trakya ve Makedonya olayları sebebiyle Bizans'ı uğraştıran Peçenekler, ***İskit*** tâbiriyle anılmaktadır.[8] İoannes Kinnamos'un (XII.yy) *Historia*'sında İskit tâbiriyle Kumanlar kasdedilmektedir.[9] Niketas Khoniates (XII.yy) eserinde İskit kelimesiyle Peçenek ve Kumanları karşılamaktadır.[10] Bizans müellifi Zonaras'ta (XII.yy) Bulgar sahasındaki olaylarla alakalı olarak *"Peçenekler denen **İskitler**"* tâbiri bulunmaktadır. Hatta Zonaras bu ifadeyi kullanırken ilgili paragrafta *"Panonia'daki (Macaristan) Türkler"* diyerek iki tâbiri birbirinden ayırmaktadır.[11] Urfalı Mateos'un, Papaz Grigor zeylinde (XII.yy) Haçlıların, Anadolu'nun güney kesimlerini (Halep-Antakya) istila etmeleri anlatılırken Türklerin yurdu anlamında *"**İskitlerin** memleketlerini istila etmek için böyle şecaatla ileri atılmışlardı"* demektedir.[12] Bizans kaynaklarından Akropolites (XIII.yy) eserinde Trakya olayları sebebiyle Kumanlardan bahsederken onlar için ***İskit*** kelimesini kullanmaktadır.[13] Anna Kommena'da (XII.yy) İskit kelimesi Slavlar için kullanılırken aynı zamanda hem Peçenekleri hem de Kumanları ifade etmek için de kullanılmıştır.[14] Seyyah Ruysbroeckli Willem (XIII.yy) Moğollarla alakalı olarak *"Tuna'dan güneşin doğduğu yere kadar **İskitya**'yı aralarında bölmüşlerdir"* demektedir.[15] Ermeni müverrih Aknerli Grigor (XIII.yy), Ermeni Katalikosu Nerses'e (IV.yy) dayanarak Moğolların, İskit ülkesinde Hacer soyundan gelen bazı topluluklarla karışarak türediklerini

---

[5] Yusuf Ziya Yörükan, "İbn Fakih", *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler*, çev. M. Şeker-S. Özkaya, İstanbul 2004, s. 235.

[6] Ramazan Şeşen, "İbn Hurdâdbih"*, İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara 1998, s. 184.

[7] *Abu'l Farac Tarihi I*, çev. Ö. R. Doğrul, Ankara 1987, s. 164, 165; Z. V. Togan bu konuda; *"Sakaların ismine izâfeten yerleştikleri bölgeye İran kaynaklarında Skastana, Arap kaynaklarında Sigistan-Sicistan, son devirde Süstan-Sistan adı verilmiştir"* demektedir. Bkz. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 46, 406-407.

[8] Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. B. Umar, İstanbul 2008, s. 116, 129.

[9] *İoannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176),* çev. I. Demirkent, Ankara 2001, s. 61, 109, 194.

[10] Niketas Khoniates, *Histoira*, çev. F. Işıltan, Ankara 1995, s. 9, 11, 19, 63.

[11] *Ioannes Zonaras*, *Tarihlerin Özeti*, çev. B. Umar, İstanbul 2008, s. 16, 47; Mervezî'deki kayıtta *"Macarlar da Türklerdendir",* denmektedir. Yine Mervezî;*"Arûfî (Avrupa) ülkesinde Türk kavimlerinden biri yaşar"* şeklinde bir bilgi de nakletmektedir. Eseri tercüme ederek neşreden Ramazan Şeşen bu Türklerin İskitler olabileceğini söylemektedir. Bkz. "Mervezî'nin Eserinin Türklerle İlgili Bâbının Tercümesi"*, İbn Fazlan Seyahatname*, çev. R. Şeşen, İstanbul 1995, s. 107, 110.

[12] *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor Zeyli (1136-1162)*, çev. H. Andreasyan, Ankara 1987, s. 325.

[13] Georgios Akropolites, *Vekayiname,* çev. B. Umar, İstanbul 2008, s. 61.

[14] Anna Kommena, *Alexiad*, çev. B. Umar, İstanbul, 1996, s. 183, 210-212; Roma dönemi tarihçilerinden Ammianus Marcellinus (322-400), İmparator Julianus döneminde Romalıların, Parthlarla yaptığı savaşta Roma yardımcı kuvvetleri arasında İskitleri zikreder. Bkz. Ercüment Yıldırım, *Pers Hakimiyetinin Bitiminden Bizans Hakimiyetinin Başlangıcına Kadar Olan Dönemdeki Antik Çağ Yazarlarının Eserlerinde Orta Fırat Bölgesi*, (yayımlanmamış doktora tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya 2011, s. 67; Burada zikri geçen İskitlerin kimliği hususunda muhtelif görüşler bulunmaktadır. Roma dönemi İskitleri ve Ammianus Marcellinus'un İskit kullanımı hakkında bkz. A. Üstün, agm., s. 2, 11.

[15] Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255,* çev. Z. Kılıç, İstanbul 2010, s. 87, 173.

söylemektedir. Grigor eserinde İskitya'nın sınırlarını da tarif ederek İtil Nehri'nden Himalayalara ve Hazar Denizi'ne kadar uzandığını söylemektedir.[16]

XIV. - XV. Yüzyıllar Öncesi Kaynaklarda Pers Kelimesinin Kullanımı

Pers kelimesi tarihte, bugünkü İran coğrafyası ve bu bölgede yaşamış olan topluluklar için kullanılmıştır. Kelimenin makalemizi ilgilendirmesi ve başlıkta zikredilen asırları temellendirmesi bakımından yakın yüzyıllarda Bizans kaynaklarındaki kullanımına bakmak gerekmektedir. Mikhail Psellos (XI.yy) eserinde Tuğrul Bey'i kasdederek; *"Eskiden baş ihtilalci olan* ***Pers*** *Sultanı şimdi yeni bir siyaset benimsedi"* demektedir.[17] İoannes Skylitzes (XI.yy) eserinde Selçukluların İran coğrafyasına gelmesini ve mücadelelerini anlattıktan sonra Tuğrul Bey'den ***Pers Kralı*** tâbiriyle bahsetmektedir.[18] Yukarıda İskit kelimesi ile alakalı olarak kaynak göstermiş olduğumuz Zonaras Türklerden bahsederken *"****Pers*** *soylusu Koutloumus"* diyerek Kutalmışoğlu Süleyman Şah'tan bahsetmektedir.[19] Anna Kommena'da da (XII.yy) Pers kelimesi, Selçukluları ifade için kullanılmıştır.[20] Mihkael Attaleiates'te ki kayıt oldukça ilginçtir; *"Persler ki biz şimdi onlara Türkler diyoruz"* cümleleriyle Selçuklular ifade edilir.[21] İoannes Kinnamos Selçukluları ve Türkleri **Pers** kelimesiyle isimlendirmektedir.[22] Niketas Khoniates Historia'sında Selçukluları **Pers** kelimesiyle zikretmektedir.[23] Ermeni müverrih Simbat kaleme almış olduğu vekâyinâmesinde; *"1054-55 tarihinde,* ***İran Sultanı*** *Tuğrul, muazzam bir orduyla beraber Ermeni ülkesine yürüdü ve Bergi şehrini zaptetti"* demektedir. Eserin bir başka yerinde; "***İran Sultanı*** *Mahmut"* ve *"****İran Sultanı*** *Alparslan"* ibâreleri geçmektedir.[24] Urfalı Mateos'ta da Tuğrul Bey ***İran Sultanı*** tâbiriyle anılmaktadır.[25]

---

[16] Aknerli Grigor, *Okçu Milletin Tarihi,* çev. H. Andreasyan, İstanbul 2012, s. 16, 17.

[17] *Mikhail Psellos Khronographiası*, çev. I. Demirkent, Ankara 1992, s. 198; Eseri Türkçeye tercüme ederek neşreden Işın Demirkent ilgili paragrafın dipnotunda; *"Bizans tarihçileri Türkler için genellikle Pers deyimini kullanmışlardır"* demektedir. Bkz. Mikhail Psellos, s. 198, dipnot nu: 279.

[18] Ümmühan Özkul, *Bizans Yazarlarından İoannes Skylitzes'in Sinopsis İstorion Adlı Eserinde Türkler (1025-1057),* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Muğla 2013, s. 77, 78.

[19] Zonaras, s. 150; İlgili kısmın dipnotunda eseri Türkçeye çevirip yayınlayan Bilge Umar, dönemin Rum yazarlarının Selçukluları veya Oğuzları İran'a hâkim olduktan sonra Anadolu'ya geldikleri ve saray dili olarak Farsça'yı kullanmaları sebebiyle onları sık sık Persler diye isimlendirdiklerini söylemektedir. Bkz. Zonaras, 150, dipnot nu: 50.

[20] AnnaKommena, s. 181.

[21] Mihkael Attaleiates, *Tarih*, çev. B. Umar, İstanbul 2008, s. 112.

[22] İoannes Kinnamos, s. 13, 28, 29, 61, 63, 146; Eseri Türkçeye tercüme eden Işın Demirkent, Pers tâbirinin Türkleri ve Selçukluları ifade etiğini söylemiş ancak çeviride Pers ifadesini kullanmayıp Türk veya Selçuk kelimelerini tercih etmiştir; Kinnamos'ta Türkleri ve Selçukluları ifade etmek için geçen Pers kelimesiyle alakalı olarak bkz. Adem Tülüce, *Bizans Kroniklerinde Öteki Olarak Türkler*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2004, s. 77.

[23] Niketas Khoniates, s. 19, 36; Bizans İmparatorunun bir kuşatma sebebiyle toplamış olduğu askeri birlikler sayılırken hem Niketas Khoniates'te hem de İoannes Kinnamos'ta aynı birlik içersinde ***İskitler*** (Kumanlar) ve ***Persler*** (Selçuklular) zikredilmektedir. Bkz. Niketas Khoniates, s. 19; Kinnamos'u tercüme eden Işın Demirkent Pers olarak kayıtlı Selçuklu birliğinin Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan tarafından gönderildiği kanaatindedir. Bkz. İoannes Kinnamos, s. 194.

[24] *Başkumandan Simbat Vekayinamesi (951 – 1334),* çev. Hrand D. Andreasyan, s. 1, 32, 40. (TTK. yayımlanmamış nüsha); H. Andreasyan vekâyinâmenin Türkçe tercümesinde Selçuluları ifade için *İran* kelimesini kullanmıştır. Eserin İngilizce çevirisinde ise kelime ***Persians*** şeklindedir. Bkz. *Smbat Sparapet's*

İskit ve Pers kelimelerinin kısaca tarihi temellendirmesini yaptıktan sonra XIV. ve XV. yy. kaynaklarında kullanılmasına göz atacağız. Bunu yaparken de usûl olarak, kelimelerin kaynaklarda nasıl geçtiğine ayrı ayrı bakmamız gerekmektedir. Bunun için de önce İskit kelimesini ele alarak başlamak yerinde olacaktır.

XIV. - XV. Yüzyıl Kaynaklarında İskit Kelimesinin Kullanımı

İskit kelimesinin kullanımı ile alakalı ilk kaynaklarımız Nikeforos Gregoras ve Bizans İmparatoru Kantakuzen'in kaleme almış oldukları eserlerdir. Her iki eser de, Osmanlılar ve diğer Batı Anadolu Beylikleri Türkmen çevresi ile alakalı bilgiler nakletmektedirler. Türkmenlerin o dönem hem idari bakımdan hâkimleri hem de rakipleri olan Moğollarla olan mücadele ve münasebetleri zikretmiş olduğumuz eserlerde kaydedilmiştir.

Gregoras, batı Anadolu sahillerinde kurulmuş olan beyliklerin temelini atan Türkmenlerin bölgeyi ele geçirmelerini anlatırken, onların Moğolların önünden kaçmalarını ve bu bölgedeki faaliyetlerine temasla Moğollar için ***İskit*** tâbirini kullanmaktadır.[26] Gregoras'la aynı dönemde yaşamış olan Bizans İmparatoru Kantakuzen de eserinde Moğolları ***İskit*** kelimesiyle zikretmiştir.[27]

İskit kelimesinin geçmiş olduğu en önemli kaynaklardan birisi de hiç şüphesiz Bizans İmparatoru II. Manuel'e ait mektuplardır. Manuel, Osmanlı Devleti ile yapılmış olan tabîiyet anlaşması gereği Yıldırım Bâyezid'in İsfendiyaroğulları üzerine yapmış olduğu sefere iştirak etmiş, sefer intibâlarını dostlarına mektuplar kaleme alarak bildirmiştir. Manuel'in sefer güzergâhı kabaca; Sinop, Samsun, Kızılırmak, Amasya ve Kastamonu havalileridir. Manuel bu mektuplarında İskit ifadesini kaydetmiştir. Mektuplarda İskit tâbiri; *"**İskitlilere** karşı savaş açmak ve düşmanlarımıza karşı ordularımızı yönetmek üzere topraklarımızdan **İskit** toprakların doğru yola çıktık"* cümlesiyle başlar. Sefer esnasında açlık ve sıkıntılardan bunalan Manuel İskitlere olan kızgınlığını şu şekilde dile getirir; *"Şimdiye kadar ordumuza tek bir düşman askeri dahi saldırmamıştır. İşin aslı, görünürde düşman da yoktur. Peki, bu köpekler gibi davranan **İskitlilerden** de beklenebilecek bir davranış şekli midir? Korktukları zaman kuyruklarını bacaklarının arasına kıstırıp kaçarlarken takipçilerini korkutmak için de havlamaya devam ederler. Dolayısıyla, o bir zamanların dehşet saçan **İskitlileri** tir tir titrerlerken memleketlerinin harabeye çevrilmesini de karşılıksız bırakıyorlar".*Mektupların başka bir pasajında; *"…Bizler çok uzakta **İskitlilerin** topraklarını yağmalıyorduk, çünkü tez zamanda saldırıya geçmek daha avantajlı gibi görünmüştü. Kızılırmak'ı geçtikten sonra, ırmak geçitlerindeki fundalıklarda haydutlar yuvalanmıştı..."* denmektedir.[28] Burada Manuel bir zamanların İskitleri derken onlar hakkında tarihi malumatın veya malumatının olduğunu yani bilindiklerini de zımnen ifade etmiş olmaktadır.

Chronicle, s. 25, 32 (http://rbedrosian.com/Downloads/Chronicle_Smbat_Sparapet.pdf); Asıl nüsha olan Ermenicesinde nasıl bir kullanım olduğunu bilemiyoruz.

[25] Urfalı Mateos, s. 100.

[26] Nicephori Gregorae, *Byzantina Historia I*, nşr. L. Schopeni, Bonnae 1829, s. 137.

[27] Johannes Kantakuzenos, *Geschichte I-II*, nşr. G. Fatouros-T. Krischer, Stuttgart 1982, 1986, s. 97, 101, 103, 136, 177, 199, 201, 202.

[28] George T. Dennis, *The Letters of Manuel II. Palaeologus,* Harvard University, Washington 1977, s. 38, 54, 60.

II. Manuel'in mektupları üzerine oldukça bol çalışma bulunmaktadır. Mektuplar üzerine ilk çalışmayı yapanlar arasında olan John Barker, Gy. Moravcsik'e dayanarak İskit kelimesiyle alakalı olarak; *"Bizans'ta* ***İskitli*** *tâbiri genellikle Güney Rusya steplerinde yaşayan göçebeler için kullanılan bir tanımlamadır. O dönemde bu isim sıklıkla Moğollar veya Tatarlar için de kullanılırdı"* demektedir.[29] Manuel'in mektuplarını Grekçe aslıyla beraber İngilizce olarak neşreden Georges Dennis bu hususta şunları söylemektedir; *"Bu tanımlamayı kullanan Manuel'in bu konuda tam olarak ne kadar titizlikle davrandığını tespit etmek zordur. Muhtemelen bu kelimeyi Türk olmayan halklar için veya örneğin Anadolu'da yarı bağımsız emirliklerde yaşayan ve henüz Osmanlı hâkimiyeti altına girmemiş halklar için kullanmıştır"*. Yine G. Dennis, başka bir mektubun dipnotunda İskit kelimesiyle ilgili olarak; *"Burada sözü geçen* ***İskitliler****, Sivas hükümdarının veya Timurlenk'in vasalı olan Erzincan ve Erzurum emiri Taharten'in askerleri de olabilirler. Bâyezid Kızılırmak'ın doğusunda kalan onlara ait bu topraklara saldırmış olabilir"* demektedir.[30] Manuel'in mektupları üzerine çalışması bulunan Murat Keçiş Bizans devlet geleneğindeki mektup yazma usûlüne dikkat çekerek bu hususta şu malumatı vermektedir; *"Mektupları yazılırken Thukydides'e öykünme yapılarak onun kullandığı kelimeler yeniden çağdaş ihtiyaçlara göre uyarlanırdı. Albanlar, Sırplar ya da Türkler gibi kavim adları için İlliryalılar, Triballianlar ve Persliler ifadeleri kullanılırdı. Bizanslıların İskitlere ya da daha basit bir ifadeyle Barbarlar, referansları çoğu zaman tarihçileri tahminlerden sapmaya götürüyordu"*.[31]

Manuel'in İskitler ve İskit toprakları diye tâbir etmiş olduğu ibârelerden kasdı Kadı Burhaneddin Ahmed olmalıdır. Çünkü Yıldırım Bâyezid seferi İsfendiyaroğulları üzerine yapmış olsa da bölgedeki esas rakibi ve Sinop, Amasya ve Kastamonu gibi şehirlerde siyasi hâkimiyet emeli olan Kadı Burhaneddin Ahmed'tir. Nitekim bu olaylar Kadı Burhaneddin Ahmed adına kaleme alınan *Bezm u Rezm* adlı tarihi kaynakta da fazlasıyla kendisine yer bulmuştur.[32] Mektuplarda zikredilmiş olan İskit kelimesiyle alakalı olarak Murat Keçiş kaleme almış olduğu makalesinde Manuel'in mektuplarında İskit tâbiriyle kasdının Kadı Burhaneddin Ahmed olduğunu belirtip; *"Kadı Burhaneddin kendisini daha önce Anadolu'daki son İlhanlılar olan Eratna'ya tabi olan toprakların Sultanı ilan etmiştir"* deyip Manuel'in politik ayrıma gittiğine işaret ederek önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Keçişli devamla; *"****İskit*** *terimi, muhtemelen Sivas bölgesinde yaşayan Moğol kabilelerini tanımlamak için de kullanılmıştır"* sözleriyle mektuplarda politik ayrımın yanında etnik ayrımın da yapılmış olduğunu ifade etmektedir.[33]

İskit kelimesiyle ilgili olarak diğer bir kaynağımız, 1470 senesinde Fatih Sultan Mehmed'in Eğriboz kuşatmasında Osmanlılara esir düşüp ve sonradan memleketine

---

[29] John W. Barker, *Manuel II. Palaeologus (1391-1425),* New Jersey 1969, s. 89; Mektuplarda geçen İskit kelimesinin kullanımı ile alakalı benzer görüşleri dile getiren diğer bir çalışma için bkz. Levent Kayapınar, *II. Manuel Palaeologos'un Mektuplarının Tarihi Kaynak Olarak Değerlendirilmesi (1389-1402),* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993, s. 24.

[30] Dennis, s.56.

[31] Murat Keçiş, "II. Manuel Palaiologos'un Mektuplarında Sultan Yıldırım Bayezid ve Osmanlılar", *The Journal of Academic Social Science Studies VI/3*, (Mart 2013), s. 307.

[32] Bu sefer ve Osmanlı-Kadı Burhaneddin Ahmed mücadelesi için bkz. Elizabeth A. Zachariadou, "I. Bayezid ve Kadı Burhaneddin Arasındaki Çekişmede II. Manuel Palaiologos", çev. M. Keçiş-Ş. Çeler, *OTAM*, Sayı 22, (Güz 2007), s. 213-224.

[33] M. Keçiş, s. 312; Keçiş, Faruk Sümer'in *"Anadolu'da Moğollar"* adlı çalışmasına istinâden bu dönemde Amasya, Tokat ve Çorum yöresinde Moğol kabilelerinin bulunduğu belirterek etnik ayrım noktasındaki görüşlerini temellendirir.

geri dönen Giovan Angiolello'nun kaleme almış olduğu eseridir. Türklerin kökenini İskitlerle açıklamaya çalışan müellif şunları kaydetmektedir; *"Türk ismi ile alakalı üç görüş mevcuttur. Bazıları* ***İskitya****'dan* ***(Scithia)*** *geldiklerini söylerler.* ***İskitya****'dan geldiklerini söyleyenler onların İsa'dan sonra 500 yılında Anadolu'ya göç ettiklerini ifade etmektedirler".*[34]

II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemleri için önemli bir kaynak durumunda olan Dukas'ta İskit tâbiriyle alakalı kayıt mevcuttur. Kelime hem Timur'u hem de Türkleri ifade için kullanılmıştır. Timur orduları ***İskitler*** olarak zikredilmektedir.[35] Yine Dukas'ta millet isimleri zikredilirken İranlılar ve Araplardan bahsedilip ***İskitler*** tâbiriyle de Türkler kasdedilmiştir. Dukas'a göre Fatih Sultan Mehmed tarafından icra edilmiş olan İstanbul kuşatması esnasında Bizans İmparatoru çaresizlik içerisinde; *"Aziz büyük Konstantin zamanından itibaren* ***İskitler*** *(Türkler), İranlılar ve Araplarla bunca muharebeler yaptığımız halde kalelerden bir libre ağırlığında taş düşmemişti"* cümlelerini söylemiştir.[36]

Dukas'la hemen hemen aynı dönemde yaşayan ve Fatih Sultan Mehmed'in tarihçisi olarak da anılan Kritovulos'ta İskit tâbiri Timur için; *"****İskit*** *asıllı Timur…****İskit*** *ve Massagetaların Kralı Timur"* şeklinde kaydedilmiştir.[37]

XV. yüzyıl kaynaklarından Chalkokondyles'de İskit tâbiri bol miktarda geçmektedir. Chalkokondyles, Don Nehri civarında yaşayan kabileleri ***İskit*** olarak adlandırmakta, metnin devamında Anadolu hakkında bilgi verirken burada yaşayan Türklerin ***İskitlerden*** geldiğini anlatmaktadır. Chalkokondyles'in eserinde anlatmış olduğu bu Türkler, *"Lydia, Caria, Phrygia ve Cappadocia"* bölgelerinde hayat süren Türkmenler yani Anadolu Beylikleridir.[38] Chalkokondyles, Rumeli'de ilerleyen Osmanlı hükümdarlarından Yıldırım Bâyezid ve I. Murad'ın faaliyetlerini anlatırken onların bölgede karşılaşmış olduğu Türkmenler ve Rumeli'nin iskânında kullanılan Türkmenleri ***İskit*** olarak adlandırmaktadır.[39] Chalkokondyles eserinde Timur'un faaliyetlerini uzun uzun anlatarak bazı bölümlerde Timur'u ***İskit*** tâbiriyle zikretmekte ve ona tâbi olan kabileler arasında ***İskitleri*** de saymaktadır.[40]

İstanbul'un fethinden yaklaşık iki ay sonra (21 Temmuz 1453) bir mektup kaleme alan ve daha sonra Papa da seçilen Enea Silvio Piccolomini, Osmanlıları şu cümlelerle anlatıp onları İskit olarak tanımlamaktadır; *"Şimdi Türkler denen bu kişiler bazılarının zannettikleri gibi ne Teucri ne Persdirler bunlar vahşiliğin derinliklerinden gelme* ***İskitlerin*** *ve filozof Ethikos tarafından bildirildiğine göre onların mekanı Karadenizin ve Pirricheos dağlarının ötesinden gelen kuzey okyanus insanlarıdır".*[41] Silvio metinde Osmanlılar için *"…ne Persdirler"* ifadesiyle onların Pers olarak da isimlendirildiklerini belirtmiş olmaktadır.

---

[34] Giovan Angiolello, *Fatih Sultan Mehmet*, çev. P. Gökpar, İstanbul 2011, s. 9.
[35] Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. Vl. Mırmıroğlu, İstanbul 1956, s. 39, 40.
[36] Dukas, s. 169.
[37] *Kritovulos Tarihi 1451-1467*, çev. A. Çokona, İstanbul 2012, s. 93, 501.
[38] *Laonikos Chalkokondyles a Translation and Commentary of the Demonstrations of Histories I-III*, ed. Evangelos K. Chrysos, Athens 1996, s. 95, 97. Chalkokondyles'in eserinin İngilizce tercümesinde isimleri verilmiş olan *"Lydia, Caria, Phrygia ve Cappadocia"* İzmir, Muğla, Konya, Isparta, Eskişehir, Burdur ve Ankara gibi Türkmenlerin yoğun yaşadığı ve bu yoğun Türkmen nüfusunun Beylik kurmuş olduğu bölgelerdir.
[39] Laonikos Chalkokondyles, s. 231, 233.
[40] Laonikos Chalkokondyles, s. 281-291, 295, 297.
[41] Agostino Pertusi, "Enea Silvio Piccolomini", *İstanbul'un Fethi Dünyadaki Yankısı II*, çev. M. Şakiroğlu, İstanbul 2006, s. 25, 26.

Ele almış olduğumuz kaynaklarda geçen İskit tâbirinin anlaşılabilmesi için şu hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir; Antikçağın Grek ve Romalıları kendilerinden farklı bir yaşam tarzı süren komşularına karşı, önyargılarına dayalı olumsuz bir tavır sergilemişlerdir. Tarihin herhangi bir döneminde Grekler ve Romalılara komşuluk etmiş, yerleşik olmayan tüm kavimler, göçebe olsun veya olmasın her zaman barbar ve yıkıcı olarak algılanmıştır. Bununla irtibatlı olarak kuzey kavimleri ve Asya kökenliler barbarlığın ve yıkıcılığın temsilcileri sayılmıştır.[42] İskit kelimesinin tarihi eserlerde kullanılmış olmasına biraz da bu noktadan bakmak yerinde olacaktır. Özellikle Bizans kaynaklarında Timur'un İskitli olarak zikredilmesiyle alakalı olarak Mustafa Daş; *"Bizanslıların* ***İskit*** *adlandırılmasıyla Timur'un etnik kökenine işaret ettikleri sanılmamalıdır Antikçağ Greklerinin tarih yazıcılığı alışkanlıklarını devam ettiren Bizanslılar, tıpkı antik dönem yazarları gibi, göçebe saydıkları veya Moğollarla bağlantısı olduğunu düşündükleri Asyalıları İskit olarak adlandırmaktadırlar. Dolayısıyla Timur için kullanılan İskit tâbiri de onun kökeninden çok Asyalı olmasını ifade etmek içindir"* demektedir.[43] Sadece Timur için değil, kaynaklarda geçen diğer İskit adlandırmalarına da aynı zâviyeden bakmak konunun anlaşılması bakımından faydalı olacaktır. Hıristiyan dünyasındaki Türk algısı noktasında İskit tâbirinin kullanımına dikkat çeken Özlem Kumrular, özellikle Türklerin kökeninin İskitlerde aranmasını, yürütülen anti propogandayı meşrulaştıracak bir hareket olarak görmekte ve devamla şunları ifade etmektedir; *"Yabancı korkusu temelinde (xenofobia) Türk kendisinden her şey beklenilen gizemli bir figür haline dönüşüyordu. Kökenleri hakkında sayısız hikayeler dolaşıyordu. Savaşçı kimlikleri göz önünde bulundurularak* ***İskitlerle*** *aynı orjine dayandırılıyor bu da zaten yeterince korku uyandıran kimliklerini daha korkunç hale getirmeye ve* ***İskitlere*** *yüklenen o merhametsiz zulüm kavramından pay almalarına yetiyordu".*[44]

XIV. - XV. Yüzyıl Kaynaklarında Pers Kelimesinin Kullanımı

XIV. ve XV. asırlarda kaleme alınmış olan kaynaklarda Pers kelimesinin kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Pers tâbirinin zikredildiği eserler genellikle İskit kelimesinin de geçmiş olduğu kaynaklardır. Pers tâbiri bu dönem kaynaklarında genel de Osmanlıları ifade etmek için kaydedilmiştir. Bu kaynaklara sırayla bakmamız gerekmektedir.

XIV. yüzyıla ait, Pers kelimesinin geçtiği, Osmanlı Beyliği ve diğer bazı Anadolu Beyliklerinin kuruluş yıllarını anlatan, elimizde üç önemli Bizans Kroniği bulunmaktadır. Bu eserlerden ikisine İskit kelimesi vesilesiyle yukarıda değinmiştik.

Osmanlı ve diğer Anadolu Beylikler dünyasına ait Türkmenler ve bu Beyliklerin faaliyetlerine dair önemli bilgiler veren kaynaklardan ilki Pacyhmeres'dir. O, Türkiye Selçuklularından ***Pers Krallığı***, Hükümdârı olan II. İzzeddin Keykâvus'tan da ***Pers***

---

[42] Mustafa Daş, "Bizans Kaynaklarında Timur İmajı", *Tarih İncelemeleri Dergisi XX/2*, (Aralık 2005), İzmir 2005, s. 54, 55; Roma'nın edebiyat-tarih yazma geleneğindeki kendini öne koyma tavrı ve bu anlayışın Yunanlılara aktarılması ile alakalı bkz. İlber Ortaylı, "Tarih Yazıcılığı Yunan ve Roma Geleneği", *Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarih Yazımı,* İstanbul 2014, s. 18, 19.

[43] M. Daş, agm., s. 46.

[44] Özlem Kumrular, "İslamın Kılıcı-Hıristiyanlığın Kalkanı: XVI. Yüzyılda Avrupa'da Türk Müslüman ve Hz. Muhammed İmgesi", *Osmanlılar ve Avrupa, Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim*, ed. S. Kenan, İstanbul 2010, s. 103, 109.

Sultanı diye bahsetmektedir.[45] Türkmenlerin, Bizans'ın doğu, Anadolu'nun da batısını ele geçirmeleri anlatılırken Türkler ***Pers*** kelimesiyle isimlendirilmektedir.[46] Daha ilginç olan bir bilgi ise Moğolların Bağdat'ı alıp oradaki halifeyi öldürerek, Anadolu'yu istila etmeleri anlatılırken Halife'den ***Perslerin Halifesi*** Moğollardan da Tatar diye bahsedilmiş olmasıdır.[47] Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin'in oğlunun İlhanlı Hükümdârı Argun'undan almış olduğu yetkiyle Anadolu Beylerine boyun eğdirdiği anlatılırken Anadolu Beylikleri ***Pers Valiler*** tâbiriyle kaydedilmiştir.[48] Tralles'in (Aydın) Menteşeoğulları tarafından alınışı nakledilirken Menteşe Türkmenlerini ifade için ***Pers*** kelimesi tercih edilmiştir.[49] Pachymeres, Osman Gâzi'nin Koyun Hisar galibiyetini izah ederken, olayların geçmişi ile alakalı olarak Umur Bey'den de bahsedip, Kastamonu Türkleri'ni, ***Kastamonu'lu Persler*** tâbiriyle zikretmiştir.[50] Pachymeres, İznik ve çevresindeki kalelerin Osmanlılar tarafından alınmasını anlatırken onlar için ***Pers*** kelimesini kullanmıştır.[51]

İkinci kaynağımız, Bizans İmparatoru Kantakuzen'in kaleme almış olduğu eserdir. Eserde, Türkler ***Pers*** olarak anılmıştır. İlgili anlatımın devamında da Türkiye Selçukluları ***Pers*** kelimesiyle ifade edilmiştir.[52] Selânik ve İstanbul'daki olaylar sebebiyle Anadolu Beylikleri veya Türkmenler hakkında ***Persler*** şeklinde bir ifade bulunmaktadır.[53] Karesi Bey'i Demir Han'dan bahsedilirken ***Pers*** kelimesi kullanılmaktadır.[54] Saruhan ve Aydınoğulları da aynı kelimeyle anılmışlardır.[55] İznik ve çevresinde Osmanlı Türklerinin akınları anlatılırken ***Pers*** kelimesi kullanılmıştır. Hemen akabinde Orhan Gâzi'den bahsedilirken de ***Perslerin Hükümdârı*** denilmektedir. Orhan Gâzi ile alâkalı olaylar anlatılırken Osmanlılar ve Türkmenler için sürekli aynı tâbir kullanılır. Bu kelime zikredilirken aynı zamanda hemen akabinde Türkmenler için barbar kelimesi tercih edilmiştir.[56]

Bu guruba ait üçüncü kaynağımız Gregoras'tır. Gregoras eserinde Türkiye Selçuklularını ***Pers*** olarak adlandırmaktadır.[57] Bizans'a ait toprakları vuran Osmanlılar ve ismi de belirtilerek, Osman Bey'in içinde bulunduğu Türkmenler ***Pers*** tâbiriyle zikredilir.[58] Eserde Osmanlılarla hemdevir Anadolu Beylikleri de ***Pers*** ismiyle kaydedilmişlerdir; Aydınoğlu Umur Bey, Selânik olayları vesilesiyle Aydınoğulları Bey'i

---

[45] Georges Pachymeres, *Relations Historiques I*, nşr. A. Failler-V. Laurent, Paris 1984, s. 42, 44; Pachymeres'in Türkçe tercümesinde Pers tâbiri, Türk olarak çevrilmiştir. Bkz. Geoerges Pachymeres, Bizanslı Gözüyle Türkler, çev. İ. B. Barlas, İstanbul 2009, s. 29, 34, 43, 59, 109.
[46] Pachymeres I, s. 32, 34.
[47] Pachymeres I, s. 180-186.
[48] Pachymeres IV, s. 358.
[49] Pachymeres II, s. 596-598.
[50] Pachymeres IV, s. 358.
[51] Pachymeres V, s. 700-704; Pachymeres, Hıristiyan Türklerden bahsederken Türkopol veya Türk tâbirini kullanmaktadır. Bkz. Pachymeres V, s. 626.
[52] Kantakuzenos I, s. 19, 64.
[53] Kantakuzenos I, s. 107-110.
[54] Kantakuzenos I, s. 20.
[55] Kantakuzenos I, s. 51, 52.
[56] Kantakuzenos I, s. 21-36, 96, 97.
[57] Gregorae I, s. 137.
[58] Gregorae I, s. 137-139, 214.

olarak tavsif edilip, kendisi ve Türkmenleri ***Pers*** tâbiriyle anılmıştır. Yine Umur Bey kendisinden yardım isteyen Bizans İmparatoruna yapmış olduğu yardımlar sebebiyle ***Pers*** tâbiriyle ifade edilmektedir.[59] Eserin ilerleyen bölümlerinde Bizans İmparatoru Kantakuzen ve komutan Batatzes'in Bizans'taki iç mücadeleler sebebiyle Türkmenlerle olan siyasi ilişkileri anlatılırken, Türkmenler ***Pers*** kelimesiyle isimlendirilmektedirler. Bunlar Karesi, Aydın ve Osmanlı Türkmenleri olup isimleri açıkça zikredilmemiştir.[60]

Pers kelimesinin geçtiği önemli kaynaklardan birisi Bizans İmparatoru II. Manuel'in kaleme almış olduğu mektuplarıdır. Yukarıda izahı yapılan sefer sebebiyle kaleme alınan mektuplarda Manuel, Pers kelimesini hem Türk hem de Yıldırım Bâyezid'in şahsında Osmanlıları ifade etmek için kullanmıştır. Manuel arkadaşına hitâben kaleme almış olduğu mektubunda dönemin Bizans'ının durumu ve Osmanlılarla olan siyasi münasebetlerini ifade etmek için Pers kelimesini şu şekilde kullanır; *"Bize göre sadece şöyle söylemek yeterli olacaktır: karşılıklı korku, tehlike ve zorluklar yaşıyoruz ancak bütün bunlar daha ciddi tehditler karşısında çok ufak kalmaktadır: demek istediğimiz odur ki, şu an* ***Perslilerle****, birlik olarak maruz kaldığımız tehditler, onlarla birlikte çarpışmazsak eğer, başımıza gelebileceklerin yanında hiç kalır, tıpkı arkadaşınız Plato'nun sözünü ettiği bozuk para örneğinde olduğu gibi".*[61] Manuel tarihi kayıtlarında Müslüman din adamlarını da Persli olarak anmaktadır. Pek de hoş olmayan bir uslûbla tavsif etmiş olduğu din adamlarını Persli rahipler diye zikredip cümlelerinin devamında bu din adamlarına Mevlâna dendiğini söyler; *"…****Persli*** *rahipler arasında daha saygın kişilere verilen ünvanı taşıyan Mevlânâ ki düzenbaz daha uygun bir isim olurdu…".*[62] İmparator Manuel sefer istikâmeti içerisinde Yıldırım Bâyezid'in hedefi ile alakalı bilgi verirken de; *"Ordu kumandanını neden böyle yapmaya karar verdiğini bilmek ister misiniz? Çünkü kumandan Sinop ve Amnisos'a sınır olan bölgedeki topraklarla beraber birkaç kasaba ve az sayıda insanı da yöneten Peisha adında* ***Persli*** *bir valinin ya dize getirilmesi ya da ittifak yapmaya zorlanması gerektiğine inanıyor"* cümlelerini kullanır.[63] Burada ilginç olan şey Osmanlıların rakibi olan İsfendiyaroğulları ailesine ait bir Bey'in elinde olan şehrin idarecisine de Türklere ve Osmanlılara hitâb edildiği şekliyle Pers tâbiri kullanılmaktadır. Manuel'in zâviyesinden İsfendiyaroğulları da Pers yani Türk olmaktadır.

Manuel'in sefer dönüşü kışı geçirmek üzere konaklamış olduğu Ankara'da bir din adamıyla Hıristiyanlık ve İslâmiyet üzerine yapmış olduğu tartışmaları daha sonra

---

[59] Gregorae I, s. 671, 672, 834, 835; Selânik meselesi sebebiyle Kantakuzenos'un Umur Bey'le temasa geçip yardım istemesi olayları ile alâkalı bkz. Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1454)*, çev. B. Umar, İstanbul 2003, s. 212-218; Ele almış olduğumuz üç Bizans kaynağı Anadolu Beyliklerini veya Türkmenleri ***Pers*** olarak isimlendirmektedir. Ancak, İskit kelimesi bahsinde de gördüğümüz gibi XV. Yüzyıl Bizans kaynaklarından Chalkokondyles bu Türkmenleri ***İskit*** olarak zikretmektedir.

[60] Gregorae II, s. 742, 743, 763-765; Bizans'taki İmparatorluk mücadelesi ve Osmanlı, Karesi, Aydın ve diğer Türkmen unsurlarının bu mücadeledeki rolleri hakkında bkz. Elizabeth A. Zachariadou, "Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. E. A. Zachariadou, İstanbul 1997, s. 249-253; İncelememizde bu üç eser ve diğer kullanmış olduğumuz kaynakların kaleme alınmış oldukları Lâtince, Grekçe ve Ermenice gibi ana nüsha dilleri değil, farklı dillerdeki tercümeleri görülmüştür. Bu sebeple makalemizde İskit ve Pers kelimesinin kullanılmasıyla alâkalı ikinci dereceden dillerin kullanılmış olduğunu teknik bir ayrıntı olarak belirtmek yerinde olacaktır.

[61] Dennis, s. 38.

[62] Dennis, s. 42.

[63] Dennis, s. 44; Burada geçen Peisha, mektupları neşreden Dennis'in de ilgili dipnotta ifade ettiği gibi bir şahıs ismi olmayıp muhtemelen İsfendiyaroğulları ailesine mensub bir beye, Paşa kelimesini karşılayan Peisha tâbiri ile hitâb edilmiştir.

bir araya getirilip yayımlanmıştır. Bu eserde muhâtabı olan din adamı *"Pers Müderris"* olarak zikredilmiştir. Manuel bu diyalogların bir paragrafında, Yıldırım Bâyezid'i kasdederek; *"….bunlara ilaveten bir de* ***Pers*** *valisinin (Bâyezid) yanında en yüksek mevkilere sahip olan kimselerin ahmaklık, kibir, doymak bilmez açlık ve bitmez tükenmez isteklerini, gaddarlıklarını, birbirlerine karşı duydukları kıskançlıklarını, yabancılara karşı duydukları kızgınlığı…"* cümlelerini sarf etmektedir.[64] İmparatorun bu tartışmayı yapmış olduğu din adamının kim olduğu hususunda muhtelif tartışmalar mevcuttur. Ancak mektuplarında kullanılan Pers tâbirinden hareketle Manuel'in bu din adamı için Türk aynı zamanda da Müslüman manasına Pers kelimesini kullanmış olduğunu görmekteyiz.[65] Murat Keçiş'in yukarıda İskit kelimesiyle ilgili olarak verilen görüşleri Pers tâbiri için de geçerlidir. Manuel, Bizans yazma geleneğine uyarak, Türkler veya Osmanlılar için Pers kelimesini kullanmıştır.[66]

XV. Yüzyıl kaynaklarından olup, tabîiyyet anlaşması gereği Yıldırım Bâyezid'in yanında bulunan Despot Stefan Lazareviç'in hayat hikâyesinin anlatıldığı Sırp kaynağında Timur'un Pers ülkesine girdiği, yöneticisini yakaladığı ve birden Perslerin hâkimi olduğu nakledilmektedir. Devamında, Ankara Savaşı anlatılırken, Osmanlılarla beraber harbe giren Sırp askerlerinin Timur birlikleriyle çarpışmasından bahsedilmektedir. Eserde, Sırp askerleriyle savaşan Timur birlikleri ***Pers askeri*** olarak kaydedilmiştir. Kaynağın ilerleyen bölümlerinde; *"Timur'un Şahruh adlı torunu şimdi* ***Pers Hükümdârıdır****"* denmektedir.[67]

İskit kelimesi sebebiyle yukarıda zikredilen Kritovulos, eserinde, Osmanlıları ifade için Pers kelimesini kullanmıştır. Kritovulos Osmanlıların kökenini izah için; *"Soylu Yunanlılar* ***Perseus*** *ve Achaimenes'ten Başlayan Sultan'ın Soyağacı"* başlığıyla tarihi bilgiye müracaat etmiş ve Heredot'u da kendisine referans edinmiştir. Helenleri de Perslilerle irtibatlandıran Kritovulos'un tarihî hiyerarşisi şu şekildedir; *"Soylu Yunanlılar* ***Perseus*** *ve Achaimenes'ten Başlayan Sultan'ın Soyağacı: Osmanlı soyu* ***Perslerin*** *bütün büyük hükümdarlarının mensup olduğu* ***Perseus*** *ve Achamenes'in çok eski soyundan gelir. Heredot'un belirttiği üzere sıradan ve bayağı başka soyları da vardı. Ancak büyük hükümdarlar kökleri sadece* ***Perseus*** *ve Achamenes'e inen bu iki asil soya mensuptu. Bu atalar Danaos ve Lingeas'ın ardılları olan Hellenlerdi. Asılları Mısırlı olup Mısır'ın Elos bölgesinin Hemmi bölgesinde yaşarken daha sonra Yunanistan'a (Hellos) yerleşmişlerdi. Daha sonraki yıllarda onların ardılları olan* ***Persid*** *ve Achamenidler yaşadıkları bir takım felaketlerden sonra Asya'ya geçerek* ***Persia****'ya (İran) yerleştiler ölümlerinden sonra ülkeye soylarıyla birlikte adları da miras kaldı".*[68]

---

[64] Dennis, s. 50, 51.

[65]Manuel'in tartışmış olduğu din adamının Hacı Bayram-ı Velî olduğuna dair kanaatler de bulunmaktadır. Hem bu konu hem de Pers tabirinin kullanılmasıyla ilgili olarak bkz. Mustafa Daş, "XIV. Asırda Dinler Arası İletişim: Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos ve Hacı Bayram-ı Velî'nin Ankara'da Yaptıkları Tartışma", *Osmanlılar ve Avrupa Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim,* ed. S. Kenan, İstanbul 2010, s. 349; Nihat Azamat, "Hacı Bayram-ı Veli", *Diyanet İslam Ansiklopedisi XIV*, İstanbul1996, s. 444; D. M. Nicol, a.g.e., s. 319; Marie-Helene Congourdeau, "Manuel II et l'islam", *(https://www.academia.edu/435882/_Manuel_II_et_lislam_)*, p. 1, 6, 7.

[66] M. Keçiş, agm., s. 307.

[67] Konstantin Kosteneçki, *Stefan Lazareviç Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu,* çev. H. Mevsim, İstanbul 2008, s. 61, 64; Eserde Şahruh yanlışlıkla Timur'un torunu olarak verilmiştir. Şahruh Timur'un torunu değil oğludur. Bkz. İsmail Aka, "Şahruh", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi XXXVIII*, İstanbul 2010, s. 293.

[68] Kritovulos, s. 49.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra şehirdeki Yahudilerin başına Haham olarak tayin etmiş olduğu Moşe Kapsali'nin torunu Eliyahu Kapsali Osmanlı Tarihini ve dedesinin şahsında dönemin Yahudilerini konu alan İbranca bir eser kaleme almıştır. Eserinde Osmanlı Sultanları ve dönemin olaylarını anlatırken Pers kelimesine zaman zaman müracaat etmiştir. Kapsali, Türkler Anadolu'ya geldiği zaman burada Medler ve Zohazan (Uzun Hasan) olarak isimlendirilen **Perslerin** bulunduğunu söylemekte, kendi zamanında ise **Perslerin** Safevî olarak isimlendirildiğini de zikretmektedir. Kapsali, Osman Gazî'nin rüyasını Ahd-i Atîk'te anlatılan Daniel Peygamberin rüyası ile irtibatlandırır ve oradaki Krallıkları Osmanlılarla hem devir devletlere nisbet ederek **Pers (Safevi)**, Rum (Bizans), Andoblot (Dulkadir) ve Sultano (Memluk) devletlerini sayar. 1513-1514 yılında Safevîler üzerine yürüyen Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferine katılmayan Dulkadiroğlu, Andoblot olarak isimlendirilmiş, Beyi Alaüddevle ise Med ve Perslerin zalim Krallarına benzetilmiştir. Dulkadirlilerden ise Yahudilerin Yahudi olmayanlar için kullanmış olduğu "Goy Kralları" şeklinde bahsedilmiştir. Yahudi kaynakları Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesini kendileri için Allah'ın bir lûtfu olarak görmektedirler. Bu sebeple de Osmanlı Sultanları ve Fatih Sultan Mehmed'i ***Pers İmparatorları***, özellikle de Koreş ile özdeşleştirmektedirler. Avraham ha Levi, Arami dilinde kaleme alınan *Nevu'ot ha Yeled*'e yazdığı şerhte Fatih Sultan Mehmed'i; *"Tanrı'nın mesîhi Koreş ailesine mensub Türk Sultanı … Zira o Koreş gibi Tanrı'nın sevdiği bir insandır, onun ailesinden olup aynen onun gibidir"* cümleleriyle açıklamıştır. Hatta Kapsali Fatih Sultan Mehmed'in Yahudileri İstanbul'a yerleşmeye davet eden fermanını Koreş'in fermanı ile aynı uslûb ve anlatım tarzında sunması da bu hususla alakalı ilginç bir durum olarak gözükmektedir.[69]

Yıldırım Bâyezid dönemini de ihtivâ eden anonim Bizans kaynağında Timur için hem Pers hem de İskit tâbiri kullanılmaktadır. Kaynakta Timur'un Bâyezid'le karşılaşması anlatılırken olaylar şu şekilde anlatılıp Pers tâbiri zikredilmiştir; *"**Pers** (Timur) ansızın Türklerin üzerine yürüdü ve Galatya'nın Ankara (mevkiinde) vuku bulan savaşta Türklerin ordusu bozguna uğratıldı ve onların hükümdarı Bayezid esir alındı"*. Metnin devamında ise *"**İskitli** Timur"* ibaresi kullanılmıştır.[70] İskit kelimesi metinde şu şekilde geçmektedir; *"İşte o zaman **İskitler** Anadolu'nun Hıristiyanlarına felâketler getirdiler. Eski ve yeni yazarların sıkça tekrarladıkları **İskit çölü** tâbirini burada **İskitler** gerçeğe dönüştürdüler. Neredeyse doğunun tamamını tahrip ve halkını katlettiler"*.[71]

Bir üst paragrafta değindiğimiz anonim kaynağın benzeri olarak, Bizans tarihini anlatmak üzere kaleme alınan eserlerin sayfa kenarlarına sonradan kaydedilen bilgileri muhtevî anonim kısa Bizans kroniklerinde Timur-Bâyezid mücadelesi anlatılırken

---

[69]Eliyahu Kapsali'nin eserinin tenkidli neşri için bkz. Nuh Arslantaş, *Yahudiler ve Türkler,* İstanbul 2013, s. 101, 148, 149, 292.

[70] Ferhan Kırlıdökme Mollaoğlu, "Sultan I. Bayezid Dönemine Ait Grekçe Bir Anlatı", *OTAM*, Sayı 24, (Güz 2008), s. 131; Anonim Bizans kaynağında Türkler için *"Agaren"* tabiri kullanılmaktadır. Bu kelimeyle Türkler ve Araplar yani Müslümanlar vurgulanmıştır. Yine aynı kaynakta İskitli Han/Kağan tâbiri kayıtlıdır. Bu ifadeyle 626 yılında İstanbul'u kuşatan Avar Hanı kasdedilmiştir. Bkz. F. K. Mollaoğlu, s. 131; Bizans kaynağı Menandros'ta (VI. yy) ***İskitya*** Avarların yaşamış oldukları yurtları olarak kayıtlıdır. Bkz. İsmail Mangaltepe, *Bizans Kaynaklarında Türkler (Menandros Protektor-Theophylaktos Simokattes)*, İstanbul 2009, s. 43.

[71] M.Daş, Timur İmajı, s. 51.

Timur için hem Pers hem de Pers ve İskit tâbirleri birlikte kullanılmıştır. Ankara Savaşı öncesi gerginliğin anlatıldığı hâdiseler kronikte şu cümlelerle verilmektedir; *"Büyük* ***Pers*** *satrapı Timur'un Anadolu'dan gelerek Bâyezid'i yenip tutsak alana kadar bu savaş yaklaşık sekiz yıl boyunca son derece şiddetli bir biçimde devam etti. Ağustos ayında,* ***Pers*** *satrapı Timur Bâyezid'in boyunduruğu altındaki Anadolu bölgesini yağma ederek, yakıp yıktı (1395 Haziran)"… "1400 yılında* ***Pers*** *ve* ***İskit*** *hükümdarı Timur, kendisine ait olan Semerkant denilen yerden hareket ederek savaş yoluyla Sebasteia'yı aldı ve oradaki halkı katletti. O oradaki ölülerin başlarını toplattırarak üç kule inşa etti ve bu gören herkeste büyük bir dehşet uyandırdı".* Aynı kronik Ankara savaşı hakkında bilgi verirken yine ilgili kelimeleri kullanır; *"Galatia eyaletindeki Ankara'da büyük bir savaş patlak verdiğinde tüm milletler tarafından nefret edilen ve hilekâr olan, İsmailîlerin hükümdarı Bâyezid, 28 Temmuz'da* ***Pers*** *ve* ***İskitlerin*** *hükümdarı Timur tarafından mutlak şekilde mağlup edildi-(1402)".* Diğer kısa kronikte Ankara Savaşı şu şekilde nakledilir; *"****Pers*** *hükümdarı kuvvetleriyle gelerek Bâyezid ile savaşa tutuştu ve onu Sebasteia'da büyük yenilgiye uğrattı ve Bâyezid'i canlı aldı ve Anadolu'yu da aldı ve onu yağmaladı (6 Aralık Cuma 1402)".*[72]

XV. Yüzyıl kaynakları arasında alan ve yukarıda İskit bahsinde adı geçen Giovanni Angiolello, Fâtih Sultan Mehmed ile Uzun Hasan arasındaki mücadelenin şahitleri arasında yer almaktadır. Angiolello sonradan kaleme almış olduğu eserinde Uzun Hasan'ın askerlerini ***İranlılar,*** Osmanlıları ise ***Tükler*** şeklinde zikretmektedir.[73] Aynı dönemin kaynakları içerisinde, Venedik elçisi olarak Uzun Hasan'ın yanına gönderilen Caterino Zeno'nun seyâhatnâmesi de bulunmaktadır. Zeno da Uzun Hasan'ın askerlerini ***İranlılar,*** Osmanlıları ise ***Tükler*** tâbiriyle anmaktadır. Fatih Sultan Mehmed'den de ***Büyük Türk*** olarak bahsetmektedir.[74]

---

[72] Şahin Kılıç, *Kısa Kronikler (Brachea Chronika)'e Göre Erken Osmanlı Tarihi (1402–1451)*, (doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2011, s. 256, 264, 272; Bâyezid için metinde ***İsmaili*** *(İsmaëlitai)* tâbiri kullanılmıştır. Muhtemelen *Agaren* ifadesinde olduğu gibi Müslüman vurgusu yapmak için zikredilmiş olmalıdır; Anonim kroniklerde ***Pers*** kelimesi Safevîler için kullanılmıştır. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferleri ***Persler*** üzerine yapılan seferler, İran coğrafyası ***Pers toprakları***, Safevî Şahları da ***Pers Kralı*** olarak zikredilmiştir. Bkz. Ş. Kılıç, s. 292, 302, 339,343, 356, 360.

[73] "Giovanni Maria Angiolello'nun Kaleminden Şah Uzun Hasan'ın Kısa Hayat Hikâyesi ve Faaliyetleri", *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar*, çev. T. Gündüz, İstanbul 2007, s. 52-54.

[74] "Caterino Zeno'nun Seyâhatnâmesi", *Doğu'da Venedik Elçileri*, çev. T. Gündüz, İstanbul 2006, s. 28-35, 44; Şah İsmail'e elçi olarak gönderilen ve Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki mücadeleyi anlatan XVI. Yüzyıl kaynaklarından Ambrogio Contarini de eserinde Osmanlıları ***Türk***, Safevîleri ***İranlı*** olarak adlandırmaktadır. Bkz. "Ambrogio Contarini'nin Seyâhatnâmesi", *Doğu'da Venedik Elçileri*, s. 61-64; Angiolello, Zeno ve Contarini'nin eserlerinden faydalanırken, kaynakların asıl nüsha dillerinde de ***İranlı (Pers)*** anlamlarına gelecek tâbirlerin kullanılmış olduğunu düşünerek sahanın uzmanı tarihçi Tufan Gündüz'ün yapmış olduğu Türkçe tercümeleri esas aldık. Ancak, Caterino Zeno'nun ulaşmış olduğumuz Latince nüshasında, Türkçe tercümede İran olarak geçen kelime, gördüğümüz kadarıyla ***"Perfia, Perfiane, Perfiani"*** şeklinde kayıtlıdır. Bkz. *De i Commentarii del Viaggio in Persia di m. Caterino Zeno il k. & Delle Guerre Fatte Nell' Imperio Persiano, dal Tempo di Vssuncassano in Qua*, (nşr. Francesco Marcolini), Venetia 1558, s. 38b, 39b, 40a, 42ab.

Sonuç

Makalenin başında konunun temellendirilmesi için verilmiş olan kaynaklarda hususiyle de Bizans kaynaklarında Büyük Selçuklular ve Türkiye Selçukluları hakkında Pers tâbirinin kullanıldığını görmüştük. Bizans kaynaklarının Pers tâbirini tercih etmesinin alt yapısını Roma ile İran (Pers) dünyası arasında aşağı yukarı 400 yıl boyunca kesintisiz cereyan eden mücadelede aramalıdır. Anadolu'da söz konusu Roma-İran (Pers) mücadelesi, III. yüzyılda başlayan ve VII. yüzyılın ortalarına kadar devam eden bir nevi savaşlar silsilesidir. Roma ile Pers devletlerinin Anadolu'nun doğu vilayetlerindeki hâkimiyet çatışması, ilerleyen dönemlerde bu iki devletin selefleri Bizans ve Sâsâniler döneminde şiddetlenerek devam etmiştir.[75] Daha sonra İran coğrafyasına hâkim olan Selçuklular, özellikle Bizanslı müellifler tarafından Pers kelimesiyle anılmışlardır. Büyük Selçukluların İran coğrafyasına gelmesi ve Pers tâbirinin onlar hakkında kullanılmaya başlanmasıyla alakalı olarak tarihi seyri dönemin tarihçisi İoannes Skylitzes'in (XI.yy) eserindeki satırlardan takip etmemiz mümkün olmaktadır. Skylitzes, Türklerin tarihini özetleyip Selçukluların Pers coğrafyasına hâkim olmasını anlattıktan sonra onları Pers Kralları olarak tesmiye etmektedir. Skylitzes tarihî malumatı şu cümlelerle nakleder; *"…Türklerin kim olduğunu Romalılara karşı neden savaştıklarını anlatacağım… Türkler Hun ırkındandır… Perslerin hâkimiyeti Sarazenlere (Araplara-Müslümanlara) geçince büyük bir imparatorluğun birçok parçaya ayrıldığı olaylar oldu".* Selçukluların Gaznelilerle olan mücadelesini ve Dandanakan Savaşı'nı da anlatan Skylitzes devamında konumuzla alakalı vermiş olduğu bilgiler; *"Tuğrul Bey her yerde* ***Persin Kralı*** *ilan edildi. İlan edilir edilmez Aras Nehri'nin karşısındaki muhafızları gönderdi. Herhangi bir Türk için* ***Pers ülkesine*** *serbest geçişi sağladı. Engellerin kalkmasıyla bütün kalabalık* ***Pers*** *ve Sarazenleri öldürmek için akın akın geldiler ve* ***Persleri*** *öldürdüler. Böylece Türkler* ***Persin*** *hâkimi oldu. Tuğrul Bey Sultan ünvânı alarak mutlak yönetici ve krallar kralı ilan edildi. O bütün* ***Persi*** *Türklere verdi"* şeklindedir.[76] Mihkael Attaleiates'teki kayıt Skylitzes'i desteklemektedir. Attaleiates Selçukluların Pers topraklarına Hun soyundan olan Selçukluların yerleşmesini anlatmış olduğu cümleler şunlardır; *"Aynı sıralarda,* ***Perslerin*** *komşuları olan Nefthalit Hunları (Selçuklular), her ne kadar kökeni aşağı tabakadan ve kendisi bir köle idiyse de* ***Perslerin*** *o zamanki başı ölünce onun yerine başa geçmeyi beceren önderlerinin yol göstericiliğiyle ırmağı en dar noktasından aşmayı başardılar".* Dikat edilirse Attaleiates Persler ile Selçukluları birbirinden ayırmaktadır. Aynı Attaleiates yukarıda da gördüğümüz gibi eserinin ilerleyen sayfalarında Pers kelimesini Selçukluları ifade etmek için kullanmıştır.[77] Zikredilen ifadelerden Selçuklular vasıtasıyla Pers adının geçirmiş olduğu merhaleyi ve tarihî geleneği de görmek mümkün gözükmektedir. Yukarıda zikredilen kaynakların ortaya koyduğu üzere Selçukluların Anadolu'da devamı olan Türkiye Selçukluları için de Pers kelimesi kullanılmıştır. Bu cümleden olmak üzere çalışmaya konu olan asır kaynaklarında (XIV-XV.yy) geçen Pers tâbirinin Osmanlılar

[75] Süha Konuk, *VI. Yüzyıl Bizans Sâsâni Mücadelesinde Yukarı Dicle Havzası*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Muğla 2012, s. 1; Dönemin kaynaklarında bu mücadelenin anlatımı için bkz. E. Yıldırım, agt., s. 26-157.

[76] Ü. Özkul, agt., s. 75- 78.

[77] Attaleiates, s. 55, 112.

için kullanılmış olmasını, böylesine derin tarihî temelleri olan bir geleneğin devamı olarak görmenin mümkün olduğu kanaatindeyiz.[78]

Tarih boyunca doğu-batı mücadelesinin farklı şekillerde akisleri olmuştur. Bunun önemli bir yansımasını makalemize konu olan Pers ve İskit tâbirlerinin kullanılmasında görmekteyiz. Yukarıda da ifade etmiş olduğumuz üzere önce Roma-Pers daha sonra Bizans-Sasani ve Selçuklu (Türk)-Bizans karşılaşmaları bu iki kelimenin özellikle de Pers kelimesinin kaynaklara Selçukluları ifade eder bir şekilde geçmesiyle neticelenmiştir. İskit kelimesi ise önce Roma-Hun mücadelesinde, sonra da X-XIII. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinde Peçenek, Kuman gibi Türk kavimleriyle karşılaşan Bizanslılar bu unsurları İskit olarak isimlendirmiştir. Yine Ortaçağa ait diğer kaynaklarda da İskit kelimesi daha çok Türklerin yaşamış oldukları bölgeleri tarif için kullanılmıştır. Çalışmamıza konu olan XIV.-XV. yüzyıl kaynaklarında özellikle Osmanlıları ifade için her iki kelime yani Pers ve İskit tâbirleri kaydedilmiştir. Yine aynı yüzyıl kaynaklarınca Timur için de İskit kelimesi kullanılmıştır. Muhârebe meydanlarında karşılaşan ve artık kendisi için bir varlık sorunu haline dönüşen Türkler, Roma-Bizans edebiyat ve tarih yazma geleneğinde bir düşman olarak tavsif olunmuştur. Osmanlıların Rumeli'de ilerlemesi tarih yazma geleneğindeki mevcut tahayyülü tetiklemiş ve Türkler-Selçuklular için kullanılan İskit-Pers tâbiri bu kez Osmanlılar için kullanılmıştır. Bu noktada her iki ifadeyi batı için doğu sorununun isimlendirilmesi ve kaynaklara yansıması olarak görmek de mümkün gözükmektedir. Bu iki kelime, politik bir algı ve siyasi bir çerçeve olarak kabul edilip bütün değerlendirmeler buradan hareketle yapılmıştır.

[78] Tarafımızdan kaleme alınmış olan *"Yıldırım Bâyezid ve Bizans İmparatoru II. Manuel"* başlıklı makalede sehven, Rus seyyah Zosima'nın (XV.yy) eserinde geçen Pers tabirinin Osmanlıları ifade ettiğini yazmıştık. Bkz. Yahya Başkan, "Yıldırım Bâyezid ve Bizans İmparatoru II. Manuel", *Tarihin Peşinde*, Sayı 12, Konya 2014, s. 387; Ancak çalışmamız vesilesiyle daha dikkatli bir gözle yapmış olduğumuz incelemede bu tâbirin Pers veya Sâsâni İmparatoru Chosroes'in İstanbul kuşatması sebebiyle kullanılmış olduğunu gördük. Fakat aynı dönemde Yıldırım Bâyezid'in İstanbul kuşatması da vardır. Zosima'nın İstanbul'un kuşatmasıyla alakalı gerçekleşen bir mucizeyi de örnek vererek Perslerin kuşatmasını anlatmış olması bu bakımdan ilginç gözükmektedir. Bkz. *Russian Travelers to Costantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, ed. P. Majeska, Washington 1984, pp. 38.

Kaynakça

Abu'l Farac Tarihi I, (1987), çev. Ö. R. Doğrul, Ankara.

AHMETBEYOĞLU, Ali, (2015), "Kültürel Açıdan Doğu Avrupa'da İskit/Saka-Hun Aynılığı Meselesi", *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi*, Sayı 61.

AHMETBEYOĞLU, Ali, "Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi XVIII/1*, (Temmuz 2003).

AKA, İsmail, (2010), "Şahruh", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi XXXVIII*, İstanbul.

Aknerli Grigor (2012), *Okçu Milletin Tarihi*, çev. H. Andreasyan, İstanbul.

Anna Kommena, *Alexiad,* (1996), çev. B. Umar, İstanbul.

AZAMAT, Nihat (1996), "Hacı Bayram-ı Veli", *Diyanet İslam Ansiklopedisi XIV*, İstanbul.

BARKER, John W. (1969), *Manuel II. Palaeologus (1391-1425)*, Rutgers University Press, New Jersey.

BAŞKAN, Yahya (2014), "Yıldırım Bâyezid ve Bizans İmparatoru II. Manuel", *Tarihin Peşinde,* Sayı 12, Konya.

Başkumandan Simbat Vekayinamesi (951 – 1334), (çev. Hrand D. Andreasyan), (TTK. yayımlanmamış nüsha).

CONGOURDEAU, Marie-Helene, *"Manuel II et l'islam"*, (https://www.academia.edu/435882/_Manuel_II_et_lislam_).

DAŞ, Mustafa, (2010), "XIV. Asırda Dinler Arası İletişim: Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos ve Hacı Bayram-ı Velî'nin Ankara'da Yaptıkları Tartışma", *Osmanlılar ve Avrupa Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim,* ed. S. Kenan, İstanbul.

DAŞ, Mustafa, "Bizans Kaynaklarında Timur İmajı", *Tarih İncelemeleri Dergisi XX/2*, (Aralık 2005).

De i Commentarii del Viaggio in Persia di m. Caterino Zeno il k. & Delle Guerre Fatte Nell' İmperio Persiano, dal Tempo di Vssuncassano in Quà, (nşr. Francesco Marcolini), Venetia 1558.

DENNİS, George T. (1977), *The Letters of Manuel II. Palaeologus*, Harvard University, Washington.

Doğu'da Venedik Elçileri, (2006), çev. T. Gündüz, İstanbul.

Dukas, *Bizans Tarihi*, (1956), çev. Vl. Mırmıroğlu, İstanbul.

DURMUŞ, İlhami (2008), *İskitler (Sakalar)*, Ankara.

Georges Pachymeres, (1984), *Relations Historiques I-IV*, nşr. A. Failler-V. Laurent, Paris.

Georgios Akropolites, *Vekayiname*, (2008), nşr. B. Umar, İstanbul.

Giovan Angiolello, *Fatih Sultan Mehmet*, (2011), çev. P. Gökpar, İstanbul.

GRAKOV, B. N. (2006), *İskitler*, nşr. A. Batur, İstanbul.

Herodotos Tarihi IV, (2006), çev. M. Ökmen, İstanbul.

Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, (2008), çev. B. Umar, İstanbul.

İbn Fazlan Seyahatname, (1995), çev. R. Şeşen, İstanbul.

İoannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176), çev. I. Demirkent, (2001), Ankara.

Johannes Kantakuzenos, *Geschichte I-II*, (1982, 1986), nşr. G. Fatouros, T. Krischer, Stuttgart.

KAYAPINAR, Levent (1993), *II. Manuel Palaeologos'un Mektuplarının Tarihi Kaynak Olarak Değerlendirilmesi (1389-1402)*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KEÇİŞ, Murat, "II. Manuel Palaiologos'un Mektuplarında Sultan Yıldırım Bayezid ve Osmanlılar", *The Journal of Academic Social Science Studies VI/3*, (March 2013).

KILIÇ, Şahin (2011), *Kısa Kronikler (Brachea Chronika)'e Göre Erken Osmanlı Tarihi (1402–1451)*, (doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

Konstantin Kosteneçki, (2008), *Stefan Lazareviç Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu,* çev. H. Mevsim, İstanbul.

KONUK, Süha (2012), *VI. Yüzyıl Bizans Sâsânî Mücadelesinde Yukarı Dicle Havzası*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Muğla.

Kritovulos Tarihi 1451-1467, (2012), çev. A. Çokona, İstanbul.

KUMRULAR, Özlem (2010), "İslamın Kılıcı-Hıristiyanlığın Kalkanı: XVI. Yüzyılda Avrupa'da Türk Müslüman ve Hz. Muhammed İmgesi", *Osmanlılar ve Avrupa*, ed. S. Kenan, İstanbul.

Laonikos Chalkokondyles a Translation and Commentary of the Demonstrations of Histories I-III, ed. Evangelos K. Chrysos, Athens 1996.

MANGALTEPE, İsmail (2009), *Bizans Kaynaklarında Türkler (Menandros Protektor-Theophylaktos Simokattes)*, İstanbul.

Mihkael Attaleiates, *Tarih*, (2008), çev. B. Umar, İstanbul.

Mikhail Psellos Khronographiası (1992), çev. I. Demirkent, Ankara.

MOLLAOĞLU, Kırlıdökme Ferhan, "Sultan I. Bayezid Dönemine Ait Grekçe Bir Anlatı", *OTAM*, Sayı 24, (Güz 2008).

Nicephori Gregorae, *Byzantina Historia I-II*, (1829-1830), nşr. L. Schopeni, Bonnae.

NİCOL, Donald M. (2003), *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453),* çev. B. Umar, İstanbul.

Nikephoros Bryennios (2008), *Tarihin Özü*, çev. B. Umar, İstanbul.

Niketas Khoniates (1995), *Histoira*, çev. F. Işıltan, Ankara.

ORTAYLI, İlber (2014), "Tarih Yazıcılığı: Yunan ve Roma Geleneği", *Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarih Yazımı,* İstanbul.

ÖZKUL, Ümmühan (2013), *Bizans Yazarlarından İoannes Skylitzes'in Sinopsis İstorion Adlı Eserinde Türkler (1025-1057)*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Muğla.

PERTUSİ, Agostino (2006), "Enea Silvio Piccolomini", *İstanbul'un Fethi Dünyadaki Yankısı II*, çev. M. Şakiroğlu, İstanbul.

Russian Travelers to Costantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries (1984), ed. P. Majeska, Washington.

Ruysbroeckli Willem (2010), *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk 1253-1255*, çev. Z. Kılıç, İstanbul.

Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar (2007), çev. T. Gündüz, İstanbul.

Smbat Sparapet's Chronicle, (http://rbedrosian.com/Downloads/Chronicle_Smbat_Sparapet.pdf).

ŞEŞEN, Ramazan (1998), "İbn Hurdâdbih", *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara.

TARHAN, Taner (2002), "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler, Kimmerler ve İskitler", *Türkler I,* Ankara.

TELLİOĞLU, İbrahim, "Kimmer ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 27, Erzurum 2005.

TOGAN, Zeki Velidi (1981), Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul.

TÜLÜCE, Adem (2004), *Bizans Kroniklerinde Öteki Olarak Türkler*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Urfalı MateosVekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor Zeyli (1136-1162), (1987), çev. H. Andreasyan, Ankara.

ÜSTÜN, Abdullah, "Kargaşa Esnasında Tarih Yazmak: Geç Roma Müverrihlerinde İskit ve Hun Etnonimlerinin Kullanımı Üzerine", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı 37, Ankara (2013 Bahar).

YILDIRIM, Ercüment (2011), *Pers Hakimiyetinin Bitiminden Bizans Hakimiyetinin Başlangıcına Kadar Olan Dönemdeki Antik Çağ Yazarlarının Eserlerinde Orta Fırat Bölgesi,* (yayımlanmamış doktora tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Konya.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya (2004), "İbn Fakih", *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler,* çev. M. Şeker-S. Özkaya, İstanbul.

ZACHARİADOU, Elizabeth A., (1997), "Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, ed. E. A. Zachariadou, İstanbul.

ZACHARİADOU, Elizabeth A., "I. Bayezid ve Kadı Burhaneddin Arasındaki Çekişmede II. Manuel Palaiologos", çev. M. Keçiş-Ş. Çeler, *OTAM*, Sayı 22, (Güz 2007).